

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗА РУБЕЖЕМ

Визначальною умовою стійкого розвитку професії, зокрема, соціальної роботи, є її постійне вдосконалення на основі нових, науково обґрунтованих знань, вивчення й впровадження у вітчизняну практику позитивних аспектів зарубіжного досвіду функціонування даної сфери.

Аналіз історико-педагогічної літератури, присвяченої становленню професійної соціальної роботи і освіти в США, Великобританії, Німеччині та інших країнах засвідчує, що роль, яка відводиться дослідницькій складовій професії і, відповідно, рівню підготовки фахівців, сильно варіюється в розрізі країн і залежить від традицій соціальної допомоги, вимог до професіоналів, особливостей фахової підготовки соціальних працівників. У зв'язку з цим доцільним є аналіз етапів становлення дослідницької складової соціальної роботи і основних дидактичних закономірностей навчання дослідницькій діяльності в системі вищої освіти зарубіжних країн, оскільки вони мають тривалу історію розвитку професії і значний досвід дослідницької підготовки майбутніх соціальних працівників.

Узагальнюючи результати досліджень зарубіжних і вітчизняних вчених С. Бісмана, Т. Дьячек, А. Козлова, М. Пейна, В. Поліщук, Х. Сведнера, В. Фірсова, Т. О'Хара, Є. Холостової, Т. Шаніна та ін., можна виділити три основні етапи щодо застосування дослідницької практики в соціальній роботі та підготовки майбутніх соціальних працівників до реалізації дослідницької функції в системі вищої професійної освіти зарубіжних країн:

- I етап (кінець XIX – початок XX ст.) – становлення соціальної роботи як професії;
- II етап (середина 30-х – середина 60-х років XX ст.) – розвиток системи професійної підготовки соціальних працівників і уніфікація вимог до неї;
- III етап (середина 60-х рр. XX ст. до теперішнього часу) – визнання дослідницької складової обов'язковим компонентом професійної підготовки соціальних працівників і закріплення цього статусу в нормативних документах, які регулюють освітній процес (стандартах, навчальних планах, освітніх програмах, кваліфікаційних вимогах до рівня дослідницької підготовки випускників).

Розглянемо більш детально зазначені етапи.

I етап (становлення соціальної роботи як професії). Зарубіжні вчені Р. Баркер, Дж. Грей, Б. Джонсон та М. Пейн зазначають, що перші спроби організації незначних досліджень і використання їх результатів у процесі надання допомоги відбувалися починаючи з кінця XIX століття, тобто в період становлення професійної соціальної роботи. В цей же час окремі функції соціальної допомоги та підтримки деяких категорій населення почали виконуватися волонтерами (недержавними фондами, асоціаціями) в рамках світської і конфесійної благодійності:

- 1875 р. в Нью-Йорку було створено Товариство попередження насильства над дітьми;
- 1877 р. розпочала свою діяльність Асоціація благодійних організацій (м. Буффало);
- 1884 р. у Лондоні почав функціонувати Тойнбі Холл (Toynbee Hall) – перше спеціалізоване поселення сетльмент. Рух сетльментів швидко поширювався не тільки у великих містах Великобританії, а також і в США;

- 1886 р. у Нью-Йорку було створено першу «Сусідську Гільдію». Через деякий час в країні було відкрито близько 400 будинків такого типу. Вони організовували групову роботу, сприяли розвитку громади, надавали послуги соціальної адвокатури;
- 1889 р. в Чикаго відкрито Хулл Хауз (Hull House), який незабаром став одним з найвизначніших сетльментів у США. Тут соціальна робота переважно орієнтувалася на групові форми роботи з мігрантами;
- 1909 р. була заснована Національна Асоціація підтримки кольорового населення (Дьячек Т., 2002).

Поступово, в умовах розширення в країні волонтерських рухів і залучення до них штатних співробітників, виникала нагальна потреба підвищення ефективності соціальної роботи шляхом застосування в практичній роботі елементів дослідницької діяльності. В деяких благодійних організаціях того часу робилися стихійні спроби проводити емпіричні дослідження, результати яких використовувалися в роботі. Прикладом є діяльність руху «дружніх візитерів», які з'ясовували умови проживання окремих осіб або сімей, що перебувають у стані бідності.

Особливу роль у розвиток досліджень в галузі соціальної роботи внесли представники руху сетльментів. Як і члени інших благодійних організацій, вони намагалися використовувати певні теоретичні засади для розробки стратегій, які б максимально підвищували ефективність їхньої діяльності. Зокрема, вона базувалася на концепції «Три Р»: дослідження (research), реформа (reform), проживання за місцем роботи (residence) (Куліченко Р., 2001). Представники руху сетльментів визнавали науковий підхід до вивчення проблеми бідних в цілому, а не становища окремої знедоленої людини. Дослідження надавали інформацію про економічну, політичну і соціальну ситуації в робочих районах індустріальних центрів. Як наслідок – результати їхніх досліджень свідчили про системний, а не індивідуальний характер проблеми бідності.

II етап (розвиток системи професійної підготовки соціальних працівників і уніфікація вимог до неї). Визнання громадськістю зарубіжних країн соціальної роботи як особливого виду професійної діяльності вимагало наявності спеціально підготовлених фахівців-практиків. Це зумовило відкриття в США та країнах Європи відповідних навчальних закладів, а також розробку навчально-методичного забезпечення.

У багатьох європейських країнах підготовка соціальних працівників почала організовуватися вже з початку ХХ століття. Так, однією з перших шкіл соціальної роботи був заклад, заснований у 1896 р. у Великобританії під патронажем Асоціації благодійних організацій. До 1903 р. Асоціація відкрила Школу соціології, яка в 1912 р. була трансформована в Департамент соціальних наук і управління (після об'єднання з Лондонською Школою економіки) (Мандей Б., 1991). До початку Першої Світової війни курси і школи соціальної роботи функціонували в Австрії, Франції, Німеччині, Швеції, Великобританії, Нідерландах, Швейцарії. Однак, як зазначають Х. Сведнер і Т. Шанін, масове створення навчальних програм підготовки соціальних працівників відноситься до міжвоєнного періоду, коли географія професійної освіти за цим фахом значно розширилася, зокрема, курсове навчання поширилося на Бельгію, Данію, Ірландію, Італію, Норвегію, Фінляндію. В цей час в країнах Західної Європи і США відбувався не тільки розвиток сфери освітніх послуг, але також розширювався перелік спеціалізацій, за якими здійснювалася підготовка соціальних працівників (Сведнер Х., Шанін Т., 1992).

До середини 30-х рр. ХХ ст. науково-пізнавальна діяльність у практичній соціальній роботі зводилася до незначної кількості випадків вивчення соціальних проблем і носила фрагментарний характер. Однак, в цей період почали відбуватися зміни, які передбачали включення елементів дослідницької підготовки в навчальний процес соціальних працівників. Зокрема, Асоціація шкіл соціальної роботи США розробила першу навчальну програму, яка передбачала вивчення таких дисциплін як «Соціологія», «Статистика» та ін.

III етап (визнання дослідницької складової обов'язковим компонентом професійної підготовки соціальних працівників). Зазначений етап супроводжувався закріпленням цього статусу в нормативних документах, обов'язкових для всіх факультетів соціальної роботи (стандартах, навчальних планах і програмах, вимогах до рівня дослідницької підготовки випускників).

Визначальним чинником, що зумовив зміну вимог до професійної, а, отже, й дослідницької підготовки соціальних працівників цього періоду стало економічне зростання низки європейських країн і США. Основною ціллю соціальної роботи в цих країнах стало забезпечення загального благополуччя («welfare state»), що спричинило трансформаційні процеси в сфері соціальної освіти. Визнання ідеї соціального благополуччя як державної політики ініціювало нові стимули розвитку соціальної роботи, оскільки в «державі загального благополуччя» такі складові соціальної сфери, як охорона здоров'я, освіта, підтримка рівня доходів через систему їхнього перерозподілу, наявність житла, широкий спектр особистих соціальних послуг стало розглядатися невід'ємним правом громадянина.

Оскільки зміст і позиції системи професійної підготовки соціальних працівників, будучи похідними від економіки і політики держави, завжди відображають соціоекономічні і політичний контексти, в яких вони розвиваються, то для задоволення підвищеного запиту на соціальні послуги вже з середини 60-х років в США і країнах Західної Європи виникла нагальна потреба у фахівцях соціальної роботи різних спеціалізацій. Це, в свою чергу, сприяло певному переформатуванню освітніх програм підготовки фахівців. З цього часу відбувається поступове посилення уваги і уніфікація вимог до шкіл соціальної роботи, більш чітко опрацьовується зміст освіти, в навчальні програми вводяться курси, спеціально спрямовані на дослідницьку підготовку майбутніх соціальних працівників.

Характеризуючи функції, які повинен виконувати сучасний університет, К. Ясперс акцентував увагу на властиву йому дослідницьку функцію. На думку вченого, університет вирішує наукові та навчальні завдання, будучи школою, в якій студент може брати активну участь в дослідженнях. Завдяки цьому в нього формуються якості, пов'язані з інтелектуальною дисципліною, він здобуває освіту, яка залишиться з ним на все життя. Дослідження і навчання в рівній мірі обов'язкові для студента університету, і таким чином забезпечують розвиток його інтелектуальної культури (Ясперс К., 2006).

Отже, для того, щоб досягти високого рівня професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до науково-дослідницької роботи вищим школам зарубіжних країн знадобилося майже століття. Протягом цього періоду часу відбувалося постійне становлення професії, створювалася система фахової підготовки у вищій школі, були розроблені уніфіковані вимоги до дослідницької підготовки фахівців соціальної роботи, позитивний досвід якої може бути використаний у нашій країні.